

Ο διαχωρισμός του ματιού και του βλέμματος

Ντόσια Αβδελίδη

Στο Σεμινάριο XI, ο Λακάν συνδέει το βλέμμα με τον Άλλο και την επιθυμία και υποστηρίζει ότι στο σκοπικό επίπεδο δεν βρισκόμαστε στο επίπεδο του αιτήματος αλλά σε αυτό της επιθυμίας του Άλλου. Συνεπώς, υποστηρίζει: «Αν δεν δώσουμε έμφαση στη διαλεκτική της επιθυμίας, δεν καταλαβαίνουμε γιατί το βλέμμα του άλλου θα αποδιοργάνωνε το πεδίο της αντίληψης. Αυτό συμβαίνει επειδή το εν λόγω υποκείμενο δεν είναι εκείνο της αντανακλαστικής συνείδησης, αλλά αυτό της επιθυμίας»¹. Όταν μιλάμε για το βλέμμα ως αντικείμενο μικρό α, αυτό το βλέμμα δεν είναι το βλέμμα του υποκειμένου. Είναι κατά βάση το βλέμμα του Άλλου.

Ο Λακάν διαφοροποιεί το βλέμμα από την όραση. Αυτό είναι που αποκαλεί διαχωρισμός του ματιού από το βλέμμα. Το βλέμμα δεν μπορεί να αναχθεί στο απλό γεγονός της όρασης. «Στη σχέση μας με τα πράγματα, όπως συγκροτείται από την οδό της όρασης και διατάσσεται στα σχήματα της αναπαράστασης, κάτι γλιστρά, περνά, μεταδίδεται, από επίπεδο σε επίπεδο, μόνο και μόνο για να αποφεύγεται πάντα σε κάποιο βαθμό - αυτό είναι που ονομάζεται βλέμμα»², λέει. Το βλέμμα ξεφεύγει από το όραση που φαντάζεται ότι είναι συνειδητή. Ο Λακάν υποστηρίζει μάλιστα ότι το βλέμμα είναι το αντίστροφο της συνείδησης. Το βλέμμα είναι άπιαστο - περισσότερο από κάθε άλλο παραγνωρισμένο αντικείμενο. «Σε γενικές γραμμές, η σχέση ανάμεσα στο βλέμμα και σε αυτό που θέλουμε να δούμε είναι μια σχέση παραπλάνησης. Το υποκείμενο παρουσιάζει τον εαυτό του ως κάτι άλλο από αυτό που είναι, και αυτό που του δίνεται να δει δεν είναι αυτό που θέλει να δει. Με αυτόν τον τρόπο το βλέμμα μπορεί να λειτουργήσει ως αντικείμενο α, δηλαδή στο επίπεδο της έλλειψης (-φ)»³. Η όραση, όπως το θέτει, «διατάσσεται με έναν τρόπο που μπορεί γενικά να ονομαστεί λειτουργία των εικόνων»⁴.

Το βλέμμα είναι αυτό που κάνει το υποκείμενο να βλέπεται. Ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ διατηρεί τον όρο της όρασης για μια ορισμένη δυποκειμενική αμοιβαιότητα και εξειδικεύει τον όρο του βλέμματος για να χαρακτηρίσει αυτό το αντικείμενο που αναδύεται στο πεδίο του Άλλου. Σε ένα κείμενό του το 1994 αναφέρει: «Πράγματι, στο βαθμό που η κατοπτρική σχέση του "βλέπω τον εαυτό μου να βλέπει τον εαυτό μου" υποστηρίζει φανταστικές ταυτίσεις - και, βασικά, ο καθρέφτης υπάρχει εκεί για να υλοποιεί την εικόνα - αποκρύπτει τη διάκριση που χρειάζεται να γίνει μεταξύ της όρασης και του βλέμματος. Την όραση ως λειτουργία του οργάνου της όρασης, και το βλέμμα, το ενυπάρχον αντικείμενό της, στο οποίο εγγράφεται η επιθυμία του υποκειμένου και το οποίο δεν είναι όργανο - ούτε λειτουργία οποιασδήποτε βιολογίας»⁵.

¹ Lacan J., Le séminaire livre XI, *Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse* (1964), texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil, 1973, p.83

² *Ibid.*, p.79

³ *Ibid.*, p.96

⁴ *Ibid.*, p.81

⁵ Miller J.-A., « Jacques Lacan et la voix », (1994), *Quarto*, n° 54, juin 1994, p.48

Το βλέμμα δεν είναι η αντιληπτική ανταπόκριση του υποκειμένου στο αντιληπτό. Περιλαμβάνει το υποκείμενο ως ον που βλέπεται. Έτσι, «ο βλέπων δεν είναι ένα καθαρό υποκείμενο της όρασης, ο ορισμός του δεν εξαντλείται στην ιδιότητα της όρασης, αλλά είναι ο ίδιος βυθισμένος [*immergé*] στο ορατό του σώματός του»⁶, διευκρινίζει ο Miller. Είμαστε όντα που βλέπονται στο θέαμα του κόσμου, ο οποίος εμφανίζεται ως πανοπτικός⁷. Ο Λακάν τοποθετεί το βλέμμα έξω από το σκοπικό πεδίο. Το υποκείμενο βλέπεται, με άλλα λόγια, είναι πίνακας. «Στο σκοπικό πεδίο, τα πάντα αρθρώνονται ανάμεσα σε δύο όρους που παίζουν με αντινομικό τρόπο - από την πλευρά των πραγμάτων υπάρχει το βλέμμα, δηλαδή τα πράγματα με βλέπουν, και ωστόσο τα βλέπω»⁸.

⁶ Miller J.-A., « D'un regard, l'étrangeté », (1995), *La cause du désir*, n° 102, 2019, p.46

⁷ Lacan J., Le séminaire livre XI, *Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse* (1964), *op.cit.*, 1973, p.71

⁸ *Ibid.*, p.100